

Evaluering av tilskudd til kompetanseutvikling i psykisk helse i grunnskolen og videregående opplæring

Erfaringsnotat 1

Knowledge for a better society

Oxford Research utvikler kunnskap for et bedre samfunn, ved å kombinere vår kompetanse innen forskning, strategi og kommunikasjon.

Vi gjennomfører undersøker, analyser og evaluerer på tvers av fagområder og på en rekke tematiske felt, inkludert nærings- og regionalutvikling, velferdsområdet, arbeidsmarkeds- og utdanningsområdet, samt på forsknings- og innovasjonssystemer.

Vi legger til rette for implementerings- og endringsprosesser basert på utfallet av våre utredninger og analyser.

Oxford Research ble etablert i 1995 og er en del av Oxford Group. Vi har kontorer i Danmark, Norge, Sverige, Finland, Latvia og i Belgia (Brussel).

Oxford Research AS

Østre Strandgate 12
4610 Kristiansand
Norway
(+47) 40 00 57 93
post@oxford.no
www.oxford.no

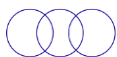
Oppdragsgiver

Utdanningsdirektoratet

September 2022

Team

Adm. dir. Rune Stiberg-Jamt
Senioranalytiker Vegard Solhjem Knutsen
Analytiker Ph.d. Ida Marie Opdal
Analytiker Mia Fjelldal Simonsen
Sjefsanalytiker Stine Meltevik
(kvalitetsikrer)

The venn-diagram is a stylistic representation of Oxford Research's efforts to combine competences in research, strategy and communication, in providing knowledge for a better society.

Leserveiledning

Utdanningsdirektoratet lyste i oktober 2021 ut midler til kompetansehevende tiltak i arbeid med psykisk helse i grunnskolen og videregående opplæring. Dette notatet er utarbeidet i forbindelse med prosjektet «Evaluering av tilskudd til kompetanseutvikling i psykisk helse i grunnskolen og videregående opplæring».

Notatet, som er ett av flere, har til hensikt å bidra til at erfaringer som samles gjennom evalueringen, spres og gir læring for tilskuddsmottakerne underveis i deres utviklingsarbeid/tiltaksarbeid. Erfaringsnotatet inkluderer refleksjonsspørsmål med plass til å gjøre egne notater og refleksjoner. Merk at dette er kun for egen refleksjon og det vil ikke være nødvendig å sende notatet i retur.

Utviklingsarbeidet som følger av tilskuddet skal følges av denne evaluering som skal støtte det lokale arbeidet, samt systematisere og dele erfaringer som kan være nyttige for en eventuell videreføring av tiltakene. Dette erfaringsnotatet bygger på ulike kilder som omhandler det innledende arbeidet som er gjort i kommuner og fylkeskommuner som har mottatt tilskudd.

Vi takker alle som har bidratt med sine perspektiver i evalueringen. Vi takker samtidig alle kommuner som har bidratt i innledningen av denne viktige prosessen.

Kristiansand, 20. september 2022

Rune Stiberg-Jamt

Adm.dir.

Oxford Research AS

Innholdsfortegnelse

1. Introduksjon	4
1.1 Kort om tilskuddordningen	4
2. Bakgrunn – psykisk helse i skolen	5
3. Virkningskjede – en oppfriskning	7
4. Tilskuddsmottakernes refleksjoner	8
4.1 Hvor mye har de fått?	9
4.2 Hvem er involvert i arbeidet?	9
4.3 Hva legger de i arbeid med psykisk helse blant barn og unge?	10
4.4 Hvordan begrunner de valg av tiltak?	13
4.5 Hva vil de oppnå?.....	14
4.6 Hva er de forventede virkningene?	15
5. Dybdestudien	18
5.1 Noe å tenke på for tilskuddsmottakere i fortsettelsen	18

1. Introduksjon

Dette erfaringsnotatet er et resultat av den første fasen av «Evaluering av tilskudd til kompetanseutvikling i psykisk helse i grunnskolen og videregående opplæring».

Evalueringsperioden strekker seg over to år, og skal bidra til å støtte det lokale arbeidet, samt systematisere og dele erfaringer som kan være nyttige for en eventuell videreføring av tiltakene.

Målet med denne første fasen har vært å sette søkelys på arbeid med psykisk helse i skolen og resultatkjedetenkning. I dette inngår også å få frem aspekter rundt valg av tiltak, hvordan utfordringsbildet defineres av tilskuddsmottakerne og ellers hvordan oppstarten av utviklingsarbeidet har fortonet seg. Sistnevnte gjelder forhold slik som innretning, struktur og organisering av utviklingsarbeidet, som også blir belyst i dette notatet.

Tilskuddsbeløpet per mottaker varierer betydelig og det er følgelig stor variasjon på tiltak og aktiviteter som mottakerne nå har igangsatt.

Kort om tilskuddordningen

Utdanningsdirektoratets tilskuddordning for kompetanseheving i psykisk helse i grunnskolen og i videregående opplæring skal bøte på det at skolene ikke har god nok tilgang til kompetanse om forebyggende psykisk helsearbeid. Målet med tilskuddsordningen er å styrke arbeidet med psykisk helse gjennom økt kompetanse, bedre forebygging av psykisk uhelse og bedre tilpassede opplæringsløp for elever som opplever psykiske plager eller lidelser. Der det er hensiktsmessig skal arbeidet stimulere til tverrfaglig og/eller tverretatlig samarbeid.

Utdanningsdirektoratet satte krav om at tiltakene det kunne søkes midler om skulle bidra til å nå ett eller flere av følgende mål:

- Styrke skolens forbyggende arbeid mot psykisk uhelse
- Utvikle og styrke lærernes kompetanse i opplæringen i relevante fag knyttet til folkehelse og livsmestring, herunder psykisk helse
- Utvikle og styrke lærernes kompetanse i arbeid med psykisk helse på øvrige områder
- Gi et bedre tilpasset opplæringsløp for elever som har psykiske plager eller lidelser. I videregående opplæring gjelder dette særlig bedre tilrettelegging for elever som står i fare for å ikke fullføre videregående opplæring på grunn av psykiske plager og lidelser

2. Bakgrunn – psykisk helse i skolen

Skole og utdanning har stor betydning for menneskers psykiske helse.¹ Helse skapes der hvor livet leves, og skolen som institusjon har dermed en svært sentral posisjon når det gjelder psykiske helse og livskvalitet gjennom livet. I tillegg til et utdanningsmandat, har skolene et mandat om å være barn og ungdoms «døråpner» mot framtiden.² Skolen skal tilrettelegge for læring, kompetanse og ferdigheter som gjør det mulig for unge mennesker å ta hånd om seg selv og andre. Dette gjenspeiles i formålsparagrafen³ for opplæring i skolen:

Elevane og lærlingane skal utvikle kunnskap, dugleik og holdningar for å kunne meistre liva sine og for å kunne delta i arbeid og fellesskap i samfunnet.

Formålsparagrafen illustrerer med dette viktigheten av at skolen ikke bare jobber med psykisk helse som noe eget, frakoblet øvrig virksomhet, men ser psykisk helsearbeid som en integrert del av skolens formål og dannelsingsoppdrag. Dette trekkes også fram i artikkelen «En sak for seg – eller en sak for alle? Helsefremmende og forebyggende psykisk helsearbeid i skolen»⁴:

...det ligger et stort potensial for mer systematisk samarbeid mellom lærerne i skolen og at psykisk helsearbeid i skolen bør inngå i skolens strategi for utviklingsarbeid. Arbeidet med psykisk helse er ikke en sak for seg, men en sak for alle ansatte og elever i skolen.

Skolen skal også ha kompetanse til å være en del av laget rundt barnet/ungdommen. For å jobbe helhetlig med psykisk helse kan skolene ta fatt på arbeid langs flere integrerte spor:

- Utvikle fag og innhold i undervisning som gir elevene kunnskap og kompetanse om temaer relatert til psykisk helse.
- Tilpasse undervisnings- og vurderingspraksis, tilpasse opplæring og et inkluderende læringsmiljø som bidrar til å fremme psykisk helse.
- Øke læreres og annet personales kunnskap og kompetanse om psykisk helse.
- Hindre og forebygge faktorer som virker negativt på elevers psykiske helse i skolen. F.eks. innsats mot mobbing og press/stress.

¹ Se for eksempel se for eksempel WHO 2013.

http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/89966/1/9789241506021_eng.pdf

² Klomsten AT. (2018) Livsmestring på timeplanen. Utdanning i Psykisk helse (UPS!). Trondheimsprosjektet. NTNU Rapportserie

³ Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa (opplæringslova)

⁴ Elin Borg og Øyvind Pålshaugen (2018)

- Bistå med hjelp til de som trenger det. F.eks. gjennom skolens egen ressurser, samarbeid med PPT, skolehelsetjeneste/helsepsykeleier, barnevern, politi, m.m.
- Sørge for et godt og trygt lærings- og skolemiljø.

Gjennom innføringen av folkehelse og livsmestring som tverrfaglig tema i skolen som følge av fagfornyelsen, kan man hevde at relevansen av ønsket om økt kunnskap om elevenes psykiske helse er ytterligere forsterket. I Meld. St. 21 (2020-2021) Fullføringsreformen – med dører til verden og fremtiden, påpekes det at det er mye som tyder på at skolene ikke har god nok tilgang til kompetanse om hvordan skolen kan drive forebyggende psykisk helsearbeid. Videre står det:

Regjeringen vil derfor vurdere tiltak slik at kompetanse om forebyggende arbeid med elevenes psykiske helse blir bedre. God tilgang på kunnskap og kompetanse om psykisk helse vil også bidra til at det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring kan fungere etter hensikten.⁵

Samlet sett stilles det store krav til skolenes tilgang på kompetanse innen psykisk helse. Det er i denne konteksten tilskudd til kompetanseutvikling i psykisk helse må forstås.

Hvordan jobber din(e) skole(r) med psykisk helse?

⁵ I Meld. St. 21 (2020-2021) Fullføringsreformen – med dører til verden og fremtiden s. 50

3. Virkningskjede – en oppfriskning

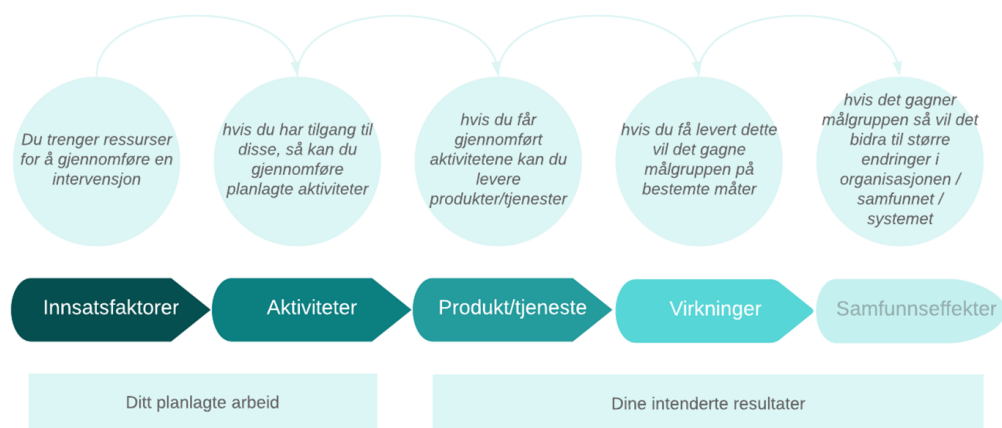
En virkningskjede er en konseptuell modell som brukes i, for eksempel, arbeid med tiltaksutvikling. Når man innfører et offentlig tiltak, slik som en tilskuddsordning, bygger det på en tenkt virkningskjede. Det vil si at når man tilfører finansiell støtte til fylker og kommuner, forventer man at det skal føre til visse aktiviteter fra mottakernes side, i tilfellet Utdanningsdirektoratets tilskuddsordning, gjelder dette ulike kompetansehevende aktiviteter. Videre skal økt kompetanse bidra til å skape endringer i måten skolen arbeider på. I neste omgang ønskes det at disse endringene vil produsere effekter hos brukerne på kort og lengre sikt, i tillegg til mer overordnede langsiktige virkninger på samfunnsnivå. En slik virkningskjedetenkning bør ligge til grunn for tilskuddsmottaker når de velger tiltak, når de formulerer målsettinger og hvordan de velger å iverksette tiltakene.

Dersom man bruker virkningskjeden til å tenke systematisk både om innretningen og utføringen av tiltakene, men også om effekten og overførbarheten, kan det være med å gi informasjon som kan brukes til justering og tilpasning underveis. Det er altså vesentlig å spørre seg hvordan kompetansehevingsaktiviteter som skolens ansatte begir seg ut på, bidrar til at man når målsettinger som er satt for enheten og sektoren.

Man må med andre ord sørge for at det er en logisk sammenheng mellom de kompetansetiltakene man velger, hvem som deltar, hva en forventer av «output», og hvordan man legger til rette for å at kunnskap deles og spres i skolen. Slik kan praksis endres til det bedre.

Kort sagt er dermed virkningskjede en systematisk måte å tenke rundt hvordan eget tiltak/arbeidet fungerer, og systematisk tenking rundt hva det er som skal til for å få det til å fungere.

Figur 1: Virkningskjeden

I en slik virkningskjede har man avtakende og mindre kontroll jo lenger ut i kjeden man kommer. Du har høvelig kontroll på ditt planlagte arbeid, men mindre kontroll på dine intenderte virkninger. Det gjør at mange konsentrerer seg om det de har kontroll over.

Etter vårt syn er det også viktig å identifisere de risikoene som foreligger for at tiltakene ikke bidrar til de ønskede virkningene, og underveis stoppe opp og vurdere hva man kan gjøre for å påse at man ikke sporer av fra virkningskjeden.

Tilbakemeldingene fra dere om virkningskjedearbeid beskriver at det ofte er et ønske om oppnå veldig mye, men at det utfordrende å identifisere hvilke aktiviteter som vil oppnå best mulig effekt.

Hvordan ser deres virkningskjede ut, og hvilke utfordringer kan dere forutse?

4. Tilskuddsmottakernes refleksjoner

For å kartlegge tilskuddsmottakernes refleksjoner rundt måloppnåelse i startfasen av prosjektene sine, ble dere bedt om å skrive ned sine refleksjoner i et refleksjonsskjema.

Det var kort tid siden kommunene og fylkeskommunene mottok midler og de fleste befant seg derfor i en tidlig fase av implementeringen av tiltakene/prosjektene. Derfor var hovedformålet med refleksjonsskjemaet på dette stadiet at tilskuddsmottakernes skulle få mulighet til å reflektere over resultatkjedetanking, samtidig som det ga oss mulighet til å

få frem kunnskap om hvordan fylkeskommuner, kommuner og skoler forstår og arbeider med psykisk helse i skolen.

I dette kapittelet presenteres kommunenes og fylkeskommunenes refleksjoner om planlagt aktiviteter og arbeidet så langt. Vi presenterer også noen erfaringer basert på en dybdesamlinger med to fylkeskommuner og fire kommuner.

4.1 Hvor mye har de fått?

Blant tilskuddsmottakerne som sendte inn refleksjonsskjemaet ble det registrert en differanse mellom søkte og mottatte midler på over 26 millioner. 24 av 41 tilskuddsmottakere fikk den summen de søkte om. Spennet på differansen mellom omsøkt beløp og mottatte tilskudd er fra 250 kr til 9 396 500 kr.

Tabell 2 presenterer gjennomsnittet av mottatt tilskudd fordelt på en kategorisering av tilskuddsmottakernes innbyggertall. Tilskuddsmottakere med under 2000 innbyggere mottok i gjennomsnitt mindre midler enn øvrige tilskuddsmottakere. Tilskuddsmottakere med over 50 000 innbyggere fikk i gjennomsnitt mest. Medianen for tildelt beløp er for øvrig 480 000 kr.

Tabell 2: Gjennomsnitt av mottatt tilskudd fordelt på kategorisering av innbyggertall.

Innbyggertall	Antall	Gjennomsnitt av mottatt tilskudd
< 2 000	7	209 429 kr
2 000 – 4 999	7	334 167 kr
5 000 – 9 999	11	526 235 kr
10 000 – 19 999	12	446 167 kr
20 000 – 49 999	8	735 375 kr
≥ 50 000	7 ^a	1 703 857 kr

^a inkludert 4 fylkeskommuner

Hvem er involvert i arbeidet?

I refleksjonsskjemaet fikk tilskuddsmottakerne mulighet til å rapportere i hvilken grad ulike aktører har vært involvert i arbeidet med tiltakene frem til nå. En sammenfatning av besvarelsene er presentert i Tabell 3. Rapporteringen er gitt på en skala fra 1 (i svært liten grad), 3 (verken eller), til 5 (i svært stor grad). Det er store variasjoner for hvilken grad kommuneledelse, skoleeier, skoleledelse og øvrige ansatte ved skolen har vært involvert i arbeidet med tiltakene til nå. Med kommunens ledelse er ment øverste ledelsen i kommunen, med skoleeier er ment ledelse med særskilt ansvar for skolen, eksempelvis kommunalsjef oppvekst.

Tabell 3: Frekvenstabell av rapportert grad av involvering av ulike aktører i tiltaksarbeidet.

	Kommuneledelse	Skoleeier	Skoleledelse	Øvrig ansatte ved skoler
I svært liten grad	5 (13 %)	1 (2 %)	1 (2 %)	6 (15 %)
I liten grad	7 (18 %)	1 (2 %)	4 (10 %)	6 (15 %)
Verken eller	9 (23 %)	6 (15 %)	5 (12 %)	8 (20 %)
I stor grad	11 (28 %)	13 (32 %)	17 (41 %)	15 (37 %)
I svært stor grad	8 (20 %)	20 (49 %)	14 (34 %)	6 (15 %)

Her er det interessant å påpeke at skoleeier eller skoleledelse i noen tilfeller er involvert i svært liten grad. Men merk at det er for tidlig i tiltaks-/prosjektprosessen til mottakerne (og i evalueringen) til å kunne si noe om hvorvidt de rette personene har vært involvert til rett tid og følgelig hvorvidt forankringen har vært hensiktsmessig eller ei. Det er imidlertid en dimensjon det er verdt å være oppmerksom på i det videre arbeidet til tilskuddsmottakerne og i arbeidet med evalueringen. Vi kan generelt bemerke at ledelsesforankring og lederstøtte er anerkjent som en viktig faktor i implementeringsprosesser.⁶ Forankring blant ledelsen er kanskje særlig viktig i tidlig fase, mens forankring blant ansatte som skal utøve en tjeneste er viktigere lengre ut i implementeringsprosessen.⁷ Dette kan begrunnes i flere forhold – blant annet at det er de ansatte som må utøve tiltaket på den måten det er intendert, for at tiltaket skal bli en integrert del av de ansattes måte å jobbe på, og dermed at tiltaket opprettholdes eller institusjonaliseres og blir en del av virksomheten over tid.⁸

Hva legger de i arbeid med psykisk helse blant barn og unge?

Tilskuddsmottakerne har gjennom refleksjonsskjemaet beskrevet hva de selv legger i arbeidet med psykisk helse blant barn og unge, og hvordan de tidligere har arbeidet med dette. Dette er spørsmål de har besvart gjennom fritekst.

Et flertall av tilskuddsmottakerne svarer at de vektlegger forebygging i dette arbeidet, og er videre opptatte av at barn og unge skal oppleve mestring, tilhørighet og inkludering. Også forhold som å *identifisere sårbare*, og *undervisning* nevnes, men i mindre grad enn tilskuddsmottakernes fokus på forebygging, tilrettelegging og å skape et godt miljø og fellesskap. Flere av de som svarer, retter også denne forståelsen mot tiltakene de presenterer videre i refleksjonsskjemaet.

⁶ Berman & McLaughlin 1976; Cooke, 2000; Kegler & Wyatt, 2003, referert i Durlak & DuPre, 2008

⁷ Proctor et. Al. 2010 Outcomes for Implementation Research: Conceptual Distinctions, Measurement Challenges, and Research Agenda

⁸ Ibid

Som tidligere nevnt, fremkommer det gjennom refleksjonsskjemaene at mange av tilskuddsmottakerne har hatt fokus på psykisk helse tidligere, og at det ikke er første gang dette tematiseres i kommunen eller fylkeskommunen. Flere tilskuddsmottakere trekker frem at de tidligere har arbeidet tverrfaglig med psykisk helse, både som samarbeid mellom ulike utdanningsaktører som skole og barnehage, og gjennom samarbeid med helsetjeneste og skole. Flere forteller at de har involvert aktører som blant annet helsesykepleier. Videre fremkommer det at enkelte tidligere har gjennomført kompetanseheving gjennom kurs av ulike ansattgrupper – både i skolen, og i helsetjenester, eller gjennom innføring av programmer som MOT, Zippis venner, og del-ART.

Til tross for at psykisk helse blant barn og unge tidligere har vært tematisert, og beskriver over halvparten av tilskuddsmottakerne at de nå opplever et økt symptomtrykk. Her er det flere som refererer til Ungdata, hvor de beskriver en økning av uønskede forhold eller en reduisering av ønskede forhold som kan relateres til unges psykiske helse. Det som her er interessant, er at dette for mange ser ut til å definere fokusområde for tiltak, hvor mange baserer dette på at de befinner seg under det nasjonale gjennomsnittet for valgte variabler i Ungdata:

I UngData rapporterer unge i fylket i større grad om blant annet depressive symptomer og opplevelse av ensomhet enn landsgjennomsnittet, og flere unge i fylket svarer at de ikke tror de vil få et lykkelig liv. Refleksjonsskjema, fylkeskommune

Dette er interessant, da å forholde seg til et gjennomsnitt ikke nødvendigvis beskriver omfanget av problemet i seg selv. De fleste tilskuddsmottakerne begrunner imidlertid sitt valg videre med andre henvisninger, selv om det her er stor variasjon mellom hvor konkrete de er i beskrivelsen av utfordringsbildet, og hvor mye de velger å knytte dette til sine valgte tiltak.

Ut ifra svarene beregner vi at det er 15 av tilskuddsmottakere som ikke har mottatt summen de søkte om⁹. Utestående beløp varierer mellom 50 000 til 9,4 millioner.¹⁰ Når man ser utestående beløp i sammenheng med omsøkt beløp, har disse tilskuddsmottakerne mottatt mellom fem prosent av omsøkt beløp, til 95 prosent av omsøkt beløp.¹¹

Disse 15 tilskuddsmottakerne har videre svart på hvordan de har omprioritert/finansiert tiltakene som var planlagt. Nesten samtlige av disse har valgt å prioritere spesifikke tiltak,

⁹ En mottaker manglet kun 250 kroner fra å få fullt omsøkt beløp, og regnes derfor ikke som at de ikke har fått summen de søkte om. En annen mottaker hadde ikke oppgitt tydelige data på dette, og tas derfor ut av utvalget for denne variabelen.

¹⁰ Gjennomsnitt på 1,8 millioner, og median på 1 million.

¹¹ Gjennomsnitt på 34 prosent av omsøkt beløp, og median på 29 prosent av omsøkt beløp.

og at dette hovedsakelig er fordi de har mottatt midler knyttet til dette. Det vil si at de har oppgitt utgifter knyttet til ulike tiltak i sine søknader, og mottatt midler basert på dette. Følgende sitat er hentet fra en tilskuddsmottaker som kun mottok deler av omsøkt beløp:

Vi hadde kategorisert tiltakene vi søkte midler til og ser at vi søkte om midler kr. 700.000 til en koordinatorstilling, og det var denne summen vi fikk tildelt. Vi tenker at suksessfaktoren er at vi nå har fått på plass en koordinator fra helse (helsesykepleier) og en fra oppvekst (lærer).

Refleksjonsskjema

Det er imidlertid flere eksempler på tilskuddsmottakere som har vært mer usikre på hva de egentlig har mottatt midler til:

Slik vi forstår utfra tilskuddsbeløp er det kanskje ikke dette vi helt har fått midler til, men vi mener det likevel må sees i sammenheng med det vi i kommunen nå utfordrer oss på. Vi har klart å skaffe midler til dette. Vi har tro på at dette familieteamet skal bidra godt inn i skolen og være med på å veilede, støtte og koordinere tiltak som kan forebygge psykisk uhelse hos elever.

Refleksjonsskjema

Noen av tilskuddsmottakerne har valgt å nedskalere tiltak, for eksempel prosjektstillinger som har blitt reduserte i prosent. To tilskuddsmottakere oppgir å ha fått annen finansiering fra kommunen til å likevel kunne gjennomføre tiltakene de hadde planlagt. En tilskuddsmottaker forteller at de enda er usikre på hvordan de skal omprioritere (mottok 34 prosent av omsøkt beløp).

Når det gjelder innholdet i de planlagte tiltakene og aktivitetene, ble tilskuddsmottakerne gjennom refleksjonsskjemaet bedt om å gi en kort beskrivelse av tiltaket/tiltakene gjennom fritekstsvår. Gjennom fritekstsvarene oppgir over halvparten kompetanseheving, noe som er naturlig gitt at det er et tilskudd som er øremerket kompetanseutvikling. Videre oppgir litt under halvparten at tiltaket/tiltakene handler om et program eller et verktøy som skal gjennomføres eller brukes. En kommune oppgir blant annet dette som ett av tre tiltak:

Tiltak 1: «Robuste barn» 1. – 7. tinn. Vi ønsker å starte med å utvikle materialet for småskolen (1.-4. trinn) først. Deretter mellomtrinnet (5.-7. trinn) som en videreutvikling etter prosjektperioden. Dette fordi vi da kan legge et godt grunnlag å bygge videre på. Dessuten er det viktig å bygge kultur i foreldregruppen fra første klasse. Når det gjelder femte til syvende trinn kan det hende vi oppdager at de trenger noe helt annet, avhengig av om de har fått grunnlaget fra første trinn eller ikke.

Refleksjonsskjema, kommune

Dette er ellers et eksempel på en tilskuddsmottaker som har gitt en tydelig beskrivelse av sine planlagte tiltak. Det er også flere eksempler på mer overordnede beskrivelser, som for eksempel:

Avdekke mangler og behov i eksisterende tiltak. Øke effekten av eksisterende tiltak. Beskrive behov for nye tiltak og eventuelle forbedringer ved eksisterende tiltak. Styrke lærernes kompetanse i arbeid med mental sunnhet»

Refleksjonsskjema, kommune

I tillegg til at mange beskriver et program eller et verktøy som skal benyttes i kompetansehevingen, blir det også i nesten halvparten av tilfellene trukket frem systematisk arbeid, eller en plan for arbeidet, for eksempel:

Utarbeide plan. Konkretisere tiltak. Utarbeide rutiner for hvordan vi håndterer ulike henvendelser. Ta i bruk verktøyet «snakke». Skolen kommer til høsten inn i oppfølgingsordning fra statsforvalter og UDIR og ønsker å ta inn dette arbeidet i den sammenheng.

Refleksjonsskjema, kommune

Slike svar preges av at flere prosjekter er i en tidlig fase, og at flere tilskuddsmottakere fremdeles arbeider med å planlegge tiltakene.

Videre nevnes også prosjektledere, fagpersonale, samlinger, aktiviteter for elever og tverrfaglig samarbeid som innhold for mange av tiltakene.

Hvordan begrunner de valg av tiltak?

Tilskuddsmottakerne har gjennom refleksjonsskjemaet begrunnet sine valg av tiltak. Kort oppsummert gjøres dette svært ulikt, og en av de største variasjonene er hvor konkrete de er i denne begrunnelsen. Mange knytter valg av tiltak til utfordringsbildet, og som nevnt i kapittel 4.4 er det mange som rapporterer om et økt symptomtrykk. Under er et eksempel på en mottaker som har rettet seg mot selvmordsforebygging som satsingsområde for tilskuddet:

Ungdata 2021 viser en tidstrend med økende psykisk uhelse i hele barne- og ungdomsbefolkningen. 32 % av ungdomsskoleelevene oppgir å ha hatt selvmordstanker siste år. I tillegg ligger kommunen på toppen av selvmordsstatistikkene i Norge. Alle ansatte får kurset «Oppmerksom på selvmordsfare», og utvalgte ansatte frikjøpes til deltakelse på «Førstehjelp ved selvmordsfare». Antall ansatte som frikjøpes baseres på skolens størrelse. Erfaring av bruk av kompetansehevingskurs som strakstiltak har dokumentert god effekt. (...) Målsettingen er at kursdeltakerne etter kurset skal være mer kompetente og tryggere i å intervensere i akutte selvmordskriser.

Refleksjonsskjema, kommune

Sitatet er også et eksempel på en tilskuddsmottaker som er mer konkret i sin begrunnelse for tiltaket. Det illustrerer også, som nevnt i kapittel 4.4, at over halvparten av tilskuddsmottakere baserer seg på resultater fra Ungdata. Åtte av 41 viser til Elevundersøkelsen når de beskriver utfordringsbildet.

Det som er interessant, er at på spørsmål om hvorfor de har valgt disse tiltaket/tiltakene og eventuelt valgt bort andre tiltak, fremgår det av svarene at tilskuddsmottakerne i liten grad ser ut til å ha vurdert tiltak opp mot hverandre. På spørsmål om de har vurdert andre tiltak, viser de fleste til det de skal gjøre eller noe de har gjort tidligere. Svært mange svarer at de har valgt tiltakene ut ifra skolens behov.

Noen gir imidlertid gode begrunnelser for valg av tiltak, og det er også noen få som viser til tiltak de har valgt bort, som for eksempel:

Prosjektet har hatt problemer når det gjelder videreutdanning gjennom universitetet da studiet ikke ble satt opp i år likevel, samt at konferansen «Å snakke trygt» har blitt utsatt gjentatte ganger. Av den grunn har prosjektet gått bort fra disse tiltakene, og vil diskutere muligheten for å ta et enkeltemne om psykisk helse i skolen som alternativ til studiet som er utgått. Det er foreløpig usikkerhet forbundet med om konferansen vil avholdes, og det er derfor heller vurdert konferansene «ungdom og psykisk helse» og «gaming og pedagogikk».

Refleksjonsskjema, kommune

Hva vil de oppnå?

Tilskuddordningen har som mål å styrke kompetanse på psykisk helse i skolen. Man kan i alminnelighet tenke seg at en målgruppe finnes på to nivåer; før det første kan personer/ansatte som gjennom tiltaket skal få styrket sin kompetanse et nivå. For det andre er det elevene i skolen som kompetansehevingen blant de ansatte skal komme til

gode, et andre nivå. De fleste tiltakene som skal iverksettes har lærerkollegiet i målgruppen for kompetansehevingen, men noen har også elevene som en målgruppe i denne kategorien – altså at det er elevenes kompetanse som skal styrkes. Videre har de aller fleste tiltakene som skal iverksettes i kommunene og fylkeskommunene samtlige elever i skolen som uttalt målgruppe. Det vil si at tiltakene i mindre grad er innrettet mot å arbeide med spesifikke grupper av elever. De fleste tiltakene er dermed *universelle*, som skal foregå på alle skoler, rettet mot alle elevene, og har søkelys på forebygging. Det er imidlertid ulike måter å tenke på forebygging, men mange viser til at de gjennom tiltaket spesielt vil legge til rette for et godt læringsmiljø.

Som tidligere nevnt viser mange tilbake til utfordringsbildet når de blir spurt om valg av tiltak. Dette betyr også at målsettingene til mange av tilskuddsmottakerne preges av å skulle dempe et økt symptomtrykk, eller på ulike måter imøtekomme utfordringsbildet som beskrives.

Tilskuddsmottakerne skriver i sine søknader gjennomgående lite om hvordan de har planer om å måle virkningene av tiltak, noe som ble etterspurt i tilskuddets utlysningstekst.

Hva er de forventede virkningene?

På spørsmål om hvilke virkninger tiltaket/tiltakene skal ha på psykisk helse hos barn og unge på kort og på lang sikt, henger svarene i mange tilfeller sammen med hvor de ulike tilskuddsmottakerne befinner seg i planleggingen av tiltakene. Tilskuddsmottakerne som allerede har konkrete planer og/eller har begrunnet tiltaket/tiltakene grundig, har også mer konkrete svar på spørsmålet om forventede virkninger i friteksten. For eksempel svarer kommunen som beskrev et utfordringsbilde preget av høye selvmordstall, at tiltakene på kort sikt skal føre til at barn og unge vet at de kan prate med de ansatte ved skolen om psykisk uhelse, og at selvmordstanker avdekkes fortere. På spørsmål om hvilke virkninger tiltakene skal ha på lang sikt, er svaret: «*En reduksjon i selvmordstallene i kommunen*».

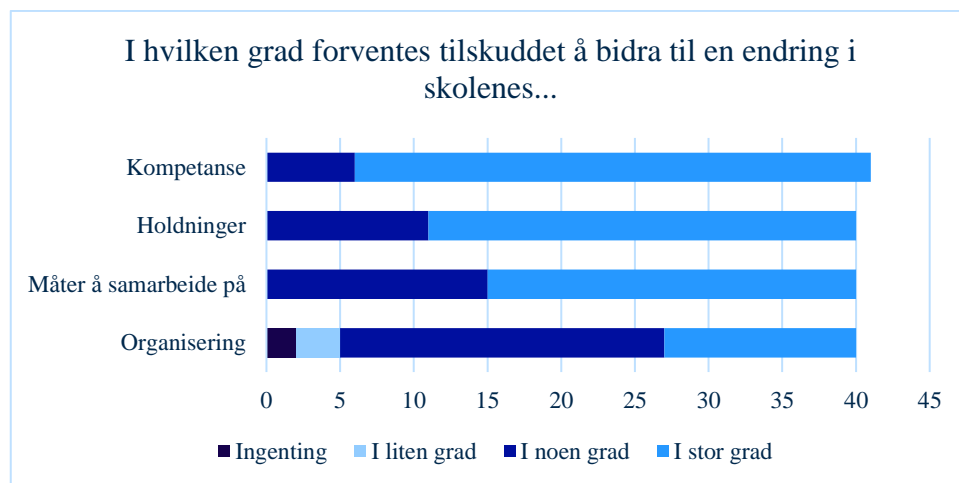
De fleste svarene er imidlertid mer preget av prosjektets tidlige fase, og på spørsmål om virkninger på kort sikt er svarene gjerne at utfordringer skal fanges opp raskt, at elevene skal føle seg trygge, etc., mens svarene om hva tiltakene skal føre til på lang sikt i større grad handler om forebygging av psykisk uhelse.

I tillegg til refleksjonsskjemaets åpne fritekstsvaer, ble tilskuddsmottakerne videre spurt om å svare på hvilke endringer de forventet som følge av tilskuddet, i skolen og i kommunen. Dette svarte de på gjennom avkrysning, på kategoriene «kompetanse», «holdninger», «måter å samarbeide på», og «organisering» (se neste figur).

Naturlig nok har de fleste store forventninger til at tilskuddet skal heve skolens kompetanse, da tilskuddet er rettet mot kompetanseheving. Det som imidlertid er interessant, er at det er større forventninger til at tilskuddet skal bidra til endring i immaterielle resultater, som kompetanse, holdninger og kultur, mens de har noe lavere forventninger til at tilskuddene skal bidra til en endring i skolens organisering. Dette trenger imidlertid ikke å bety at en økning/endring av immaterielle resultater ikke alene fører til endring av praksis, men det vil kunne stille noen flere krav til bærekraft dersom dette ikke settes i system, i en sektor som er preget av høy turnover.¹² Dette betyr at kontinuitet blant de ansatte vil være viktig for den institusjonelle bærekraften, og for å oppnå virkninger på lengre sikt.

Samtidig skal det ikke underspilles at hver tredje tilskuddsmottaker svarer at de i stor grad forventer at tilskuddet skal bidra til en endring i skolens organisering. Det vil likevel være interessant å undersøke tilskuddsmottakernes forventninger til tiltakenes bærekraft videre i prosjektperioden.

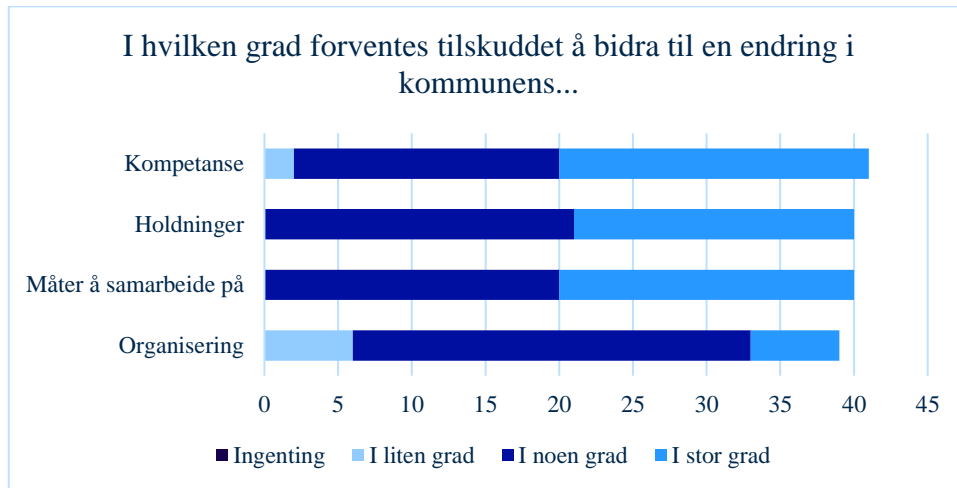
Figur 1: Stolpediagram som viser tilskuddsmottakernes forventninger til endringer i skolens kompetanse, holdninger, samarbeid og organisering. Antall.

Tilskuddsmottakerne har videre større forventninger til endringer ved skolene enn i kommunen for øvrig, men de rapporterer likevel om forventninger til at tilskuddet skal føre til endringer i måter å samarbeide på, og holdninger i kommunen:

¹² [Turnover i kommuner og fylkeskommuner - KS](#)

Figur 2: Stolpediagram som viser tilskuddsmottakernes forventninger til endringer i kommunens kompetanse, holdninger, samarbeid og organisering. Antall.

Hva tenker du er spesielt interessant med denne delen?

5. Dybdestudien

Dybdestudien har som mål om at dybdekandidatene får mulighet til å diskutere og betrakte tiltak på tvers, og vil på denne måten få en dypere forståelse for hvordan de selv jobber med kompetanseheving om psykisk helse hos barn og unge. Verdien av dybdestudien for dybdekandidatene ligger dermed i at de får kontakt med andre tilskuddsmottakere som arbeider med de samme tingene, og gi inspirasjon på tvers av kommunene.

Dybdekandidatene er som følger:

- Volda Kommune
- Vestvågøy Kommune
- Nordre Land Kommune
- Røyrvik Kommune
- Nordland Fylkeskommune
- Vestfold og Telemark Fylkeskommune

Disse dybdekandidatene representerer en bred spredning på flere faktorer, ikke bare geografisk og i antall innbyggere, men også ift. de tiltakene de skal til å sette i gang med.

Til nå har vi hatt én dybdesamling hvor dybdekandidatene fikk mulighet til å presentere seg selv, deres kommune/fylkeskommune og deres tiltak i tråd med resultatkjedetekning. Det planlegges enda et møte til høsten.

5.1 Noe å tenke på for tilskuddsmottakere i fortsettelsen

Vi er av en oppfatning av at mange kommuner og fylkeskommuner har tenkt godt rundt målgruppe og målsettinger i egne tiltak. Erfaringsmessig er det ikke uvanlig at tilskuddsmottakere «stopper» opp på aktivitetsnivået i virkningskjeden. Det vil si at man tenker bra rundt hva man skal gjøre og hvordan man skal gjøre det, men i mindre grad på hva arbeidet kommer til å kaste av seg av varige endringer og virkninger på lengre sikt. Her må vi imidlertid gi honnør til mange av tilskuddsmottakerne som allerede fra starten av ser ut til å ha klare oppfatninger og tanker om hvem som skal involveres, hvem som skal få kompetanseheving, og hvordan disse tiltakene skal bidra til et bedre læringsmiljø/integrert del av skolens arbeid, snarere enn helseaspektet som frakoblet del av elevenes hverdag.

Hvis vi nå ser tilbake på modellen innledningsvis - for å jobbe helhetlig i skolen med psykisk helse, handler det om å jobbe langs flere integrerte spor – er det tydelig at mange av prosjektene/tiltakene treffer en slik forståelsesramme av arbeidet og jobber langs de sporene Udir viser til.

- Ifølge garbage can-modellen¹³ av Cohen, March og Olsen, er det organisasjoner som for noen formål kan sees på som samlinger av valg som leter etter problemer. Med andre ord handler modellen blant annet om ideer som oppstår og blir liggende, og som senere hentes frem og kan brukes til riktig anledning. Det vi ser gjennom blant annet refleksjonsskjemaene, er at mange av fylkeskommunene og kommunene i stor grad lener seg på data fra Ungdata og (til en viss grad) Elevundersøkelsen for å begrunne sine valg av tiltak. Da de i tillegg oppgir at tiltakene er en videreføring eller en oppskalering av tidligere tiltak, er det nærliggende å tro at man i realiteten kunne iverksatt de fleste tiltak, for så å finne belegg for dette.
- Vi ser samtidig at det er svært få som virker å ha involvert elevene aktivt i utformingen av tiltakene. Vi anbefaler at fylkeskommunene og kommunene gjør en vurdering rundt muligheten og nytten av elevinvolvering og elevmedvirkning videre i prosjektperioden, for å bedre treffe sine målgrupper.
- Videre oppfordrer vi fylkeskommunene og kommunene til å reflektere over bærekraften i sine tiltak og prosjekter. Det er mange fordeler med ildsjeler, som mange av tiltakene blir drevet av, men problemet er ofte at ildsjeler brenner ut. Med dette mener vi at tiltakenes bærekraft er sårbare dersom de i hovedsak forankres hos enkeltpersoner som driver dette frem, da man risikerer at slike viktige nøkkelpersoner forsvinner, for eksempel ved at de slutter i jobben. Dette ser vi også gjennom fylkeskommunenes og kommunenes forventninger til virkninger – det er større forventninger knyttet til at tiltakene skal føre til endringer i immaterielle resultater (som for eksempel kompetanse, holdninger, kultur og lignende), og litt lavere forventninger til at tiltakene skal føre til endringer i skolen eller kommunens organisering. Ettersom hovedmålet med tilskuddet er kompetanseheving, er ikke dette overraskende, og er viktige mål i seg selv. Vi oppfordrer imidlertid tilskuddsmottakerne til å ta med i betraktningen at utdanningssektoren mange steder er preget av høy turnover, og å reflektere rundt hvordan de dermed best kan nytte og beholde kompetansen som heves gjennom prosjektperioden, også etter endt prosjektperiode.
- Et annet interessant aspekt, er at tilskuddsmottakerne lener seg på Ungdata i større grad enn Elevundersøkelsen. Dette er en indikasjon på at de fleste har fokusert mer på helsesiden fremfor skolesiden, som dekkes i større grad gjennom Elevundersøkelsen. For eksempel legges det i stor grad opp til at skoleansatte skal tilegne seg helsekompetanse, i stedet for å tenke hvordan skolekompetanse kan bedre helsen. Med dette mener vi refleksjoner rundt lekser, skolestress, prøver, vurderingsformer etc., som det gjennom tiltakene snakkes lite om.
- Avslutningsvis er det noen fylkeskommuner/kommuner som har reagert på rapporteringsomfanget. Dette avhenger blant annet av hvor mye midler

¹³ [Cohen March Olsen 1972.pdf \(unc.edu\)](#)

mottakerne har fått. Mottakere som har mottatt lavere beløper, oppfatter rapporteringsomfanget som disproporsjonalt sammenlignet med mottakere som har mottatt betydeligere høyere summer.

Hva tenker du er viktig i fortsettelsen?

OXFORD RESEARCH

Denmark

Oxford Research A/S
Vesterbrogade 149, Bld. 12
3rd floor, 1620 Copenhagen V
office@oxfordresearch.dk

Norway

Oxford Research AS
Østre Strandgate 12
4610 Kristiansand
post@oxford.no

Sweden

Oxford Research AB
Norrandsgatan 11
111 43 Stockholm
office@oxfordresearch.se

Finland

Oxford Research Oy
Eteläinen Hesperiankatu 18
LH 2, 00100 Helsinki
office@oxfordresearch.fi

Baltics/Riga

Oxford Research Baltics SIA
Kr.Valdemara 23-37, k.2
LV-1010, Riga
info@oxfordresearch.lv

Belgium/Brussels

Oxford Research c/o ENSR
5. Rue Archimède
Box 4, 1000 Brussels
office@oxfordresearch.eu